

Učiteljstvo kotara Ivanec od sredine 19. stoljeća do 1918. godine

Autorica prikazuje položaj seoskih učitelja i učiteljica u kotaru Ivanec od sredine 19. stoljeća do 1918. godine. Analizira i prikazuje njihovo regionalno i socijalno porijeklo, školovanost, materijalni položaj, odgojno – obrazovne i brojne dodatne školske i izvanškolske poslove, uvjete stanovanja i rada, bračno stanje, broj djece, izloženost bolestima, ratnim prilikama, sukobe s lokalnim pučanstvom, osobna zadovoljstva i razočaranja poslom koji su obavljali, čime omogućava uvid u učinke Mažuranićeve reforme osnovnog školstva na lokalnom području.

U općem pregledu problematike školstva Banske Hrvatske od sredine 19. stoljeća do 1918. godine malo je radova koji tematiziraju lokalnu povijest školstva. Istraživanjem razvitka pučkog školstva u kotaru Ivanec – točnije u 12 pučkih škola toga područja¹ – od prvih reformi Marije Terezije kada započinje stvaranje odgojno-obrazovnog sustava Habsburške Monarhije te praćenjem razvoja tijekom 19. stoljeća pa sve do 1918. godine, izdvojila se kao posebna problematika pitanje položaja seoskih učitelja i učiteljica.

Neponovljivi trag o školskim prilikama ali i općenito o životu sredine u kojoj su se našli ostavili su učitelji kao pisci školskih *Spomenica*.² Mnogi su zabilježili svoje prve dojmove o školi, mnogo puta razočaravajuće, a onda bi se prihvatili svoga teškog posla u često im nepoznatoj sredini u koju su bili upućeni po službenoj dužnosti. Bila je to politika ondašnjih vlasti kako se učitelji, državni namještenici, ne bi previše zaživjeli s domaćim pučanstvom. Rijetko se radilo o ljudima rođenim u ivanečkom kotaru iako *Spomenice* navode i takve slučajeve. Ako promatramo regionalno podrijetlo učitelja, najviše je učitelja (7) dolazilo iz Varaždinske županije kojoj je pripadao kotar, na drugom su mjestu bili učitelji (3) iz Zagrebačke županije, po dva su učitelja pristigla iz Virovitičke, Požeške i Modruške, a po jedan iz Srijemske i Bjelovarske županije. Napominjem, analiza regionalnog podrijetla učinjena je samo na temelju podataka iz *Spomenica*, a navodili su se u 18 slučajeva. Bilo je također učitelja njemačkog, poljskog, češkog,

¹ Kamenica, Višnjica, Ivanec, Maruševec, Bednja, Lepoglava, Donja Voća, Klenovnik, Cvetlin, Vrbno, Kuljevčica, Gornja Voća.

² Školske *Spomenice* pojedinih škola osnovni su izvor podataka o učiteljstvu kotara Ivanec.

moravskog, slovenskog i mađarskog podrijetla. Njihovi su preci doselili na prostor Hrvatske iz različitih dijelova Monarhije.

O regionalnoj pripadnosti ovisilo je najčešće i školovanje učitelja. Učitelji - *školnici* bili su domaći ljudi koji su znali pjevati i svirati orgulje, ali bez obrazovanja. Situacija se promijenila već u prvoj polovici 19. stoljeća kada se traži određena naobrazba u učitelja, što je vidljivo u prvim ugovorima o osnutku škola. *Spomenice* navode da su učitelji najčešće završavali gimnazije u Varaždinu, Karlovcu i Zagrebu, građansku školu u Radgoni (Fran Sert), Virovitici (Josip Turzan), učiteljski tečaj u Bjelovaru, a većina ih je završila *Kraljevsku preparandiju* u Zagrebu. Krajem 19. stoljeća pojedini su učitelji svoje obrazovanje usavršavali pohađajući tečajeve cijepjenja voćaka i američke loze, o uzgoju pčela i dudova svilca, ali i slušajući i držeći predavanja na učiteljskim skupštinama kotara i županije. Upravo je radi toga došlo i do boljeg profesionalnog udruživanja učitelja kotara Ivanec te je 1894. god. ustrojeno prvo učiteljsko društvo za ivanečki kotar. Važni za stručno usavršavanje učitelja bili su i posjeti naprednim izložbama toga vremena: Gospodarskoj i šumarskoj izložbi 1891. god. u Zagrebu, 1896. god. povodom proslave tisućugodišnjeg postojanja Ugarske u Budimpešti, izložbama nastavnih sredstava i pomagala, sudjelovanje na nastavnim tečajevima u Zagrebu, skupštini Saveza učiteljskih društava 1906. god. u Zagrebu te predavanjima o novoj školi, izložbi učeničkih radova itd. Pojedinim je učiteljima općina plaćala tu edukaciju u vidu dnevnica i putnih troškova, što su onda važno zabilježili u knjigu *Spomenice*. Velik ih je broj, međutim, konstatirao kako općina nije imala novaca (ni razumijevanja) te je sve troškove snosio sam učitelj.

Primanja, ali s time i njegove obveze, nastojali su se točno definirati preko ugovora o osnutku škola i *valovnica* već prije Mažuranićeva *Zakona*. Prvi su učitelji - *školnici* dohotke uglavnom primali u naturi od župljana, župnika ili su čak sami ubirali pristojbe od roditelja ili su bili plaćeni od vlastelina. Ta su primanja bila dosta upitna pa su pojedini učitelji čak i prosjačili. Ugovorima o osnutku škola i *valovnicama* plaće učitelja ivanečkog kotara do 1875. god. iznosile su 315 forinti uz dodatke za nabavu drva za školu (oko 30 forinti), za grijanje učiteljeva stana (oko 30 forinti), za nabavu pisaćeg materijala (oko 30 forinti), a još su im pripadali i prihodi od zemljišta koje su koristili za vršenje orguljaške službe (oko 12 forinti). Mažuranićevim *Zakonom* sve su škole kotara pripale u drugi platni razred s učiteljskom plaćom od 600 forinti te dodatcima za održavanje školske zgrade, stanom i *drvarinom*, osim škole u Donjoj Voći koja je pripala u treći platni razred s učiteljskom plaćom od 400 forinti, *drvarinom* od 112 forinti i 42 forinte za pisaći materijal. Plaćanje učitelja općinama je često bio problem, posebice ako bi tražio neke dodatne isplate kao što su putni troškovi, dnevnice, naknada za rad s prekobrojnom djecom, plaćanje viška sati koje je odradio u zamjeni – učitelj Mile Valentić iz Ivanca 1909. pola je godine radio sam na školi s 372 djece polaznika jer se učiteljica bila udala te nije bilo odgovarajuće zamjene – nadalje, za predavanje

vjeronauka jer nije bilo kapelana ili župnika, za orguljanje u crkvi i slično. Općina Bednja odbila je svog učitelja Serta 1890. god. imenovati ravnateljem jer je to značilo dodatnih 50 forinti troškova. Općine su najčešće odbijale zahtjeve učitelja da im se plati ono što je već odradio pravdajući se kako je općina siromašna i nema novaca u blagajni. U vrijeme *pasivne rezistencije* pojedini su učitelji odbili besplatno vršiti, primjerice, orguljašku službu. Jedino je crkveno-školski odbor u Ivancu udovoljio traženju učitelja Valentića da mu se plati 20 K mjesečno za orguljanje u crkvi. Bilo je ipak više zahtjeva koje je ivanečka općina odbila, što znači da nije imala razumijevanja za zahtjeve učitelja, bar ne u onoj mjeri koliko je to on očekivao. Učitelj je u Ivancu bio uvažavan, saslušani su njegovi zahtjevi, ponajprije njegova nastojanja oko neophodne izgradnje nove škole ili barem dogradnje postojeće za kojom je Ivanec naprosto vapijao jer se nastava održavala u dvije skućene i vlažne sobe (ne učionice!) od kojih je jedna nastala samoinicijativom učitelja još 1883. god. tako što je staju pretvorio u učionicu. Dobio je čak i neka obećanja, ali realizacije nije bilo. Jedan je učitelj iz tridesetih godina 20. stoljeća u *Spomenici* to lijepo obrazložio: „Općina je zamolbe škole i mjesnog školskog odbora uvažavala u koliko nisu bile materijalne naravi“. Godine 1906. općina će radi prevelikog broja učenika jednostavno uvesti poludnevnu nastavu i tako još više opteretiti učitelja.

Odgojno-obrazovni rad učitelja opterećivali su dodatni poslovi koje je morao obavljati, posebice što mu oni nisu bili ni plaćeni. Sredinom 19. stoljeća brojni su učitelji obavljali i službe općinskih bilježnika, tajnika i načelnika seoske općine, posebice u vrijeme neoapsolutizma (ako su znali njemački jezik). Dodatni poslovi bili su pjevanje i orguljanje u crkvi (u ranijem razdoblju i posluživanje župnika), popisi gospodarstva i stoke, popisi pučanstva koji su se obavljali u posebno teškim zimskim uvjetima po raštrkanim selima te suočavali učitelje s činjenicom bijede i siromaštva naroda. Tako je Fran Sert sudjelovao u tri popisa pučanstva (1891, 1901, 1911). Učitelji su imali obvezu održavanja školske zgrade: čišćenje učionica, krećenje zidova, loženje peći i slično. Obavljali su to zajedno sa svojim suprugama, a *Spomenica* škole Višnjica za šk. god. 1894/95. prvi put navodi da je u školi postojao domar koji je, pretpostavljam, u tim poslovima pomagao učitelju. Tijekom Prvog svjetskog rata učitelji su dobili dodatne obveze. Morali su zajedno s učenicima sakupljati različite doprinose za zimsku odjeću, božićni dar vojnicima na fronti i ranjenicima, za siročad i udovice. Skupljali su kupinovo lišće za čaj, suhe šljive, gumene, željezne i vunene predmete. Pučanstvo su trebali upućivati u važnost odaziva na mobilizaciju, a sudjelovali su i u rekviziciji kukuruza i krumpira, popisu žita i životnih namirnica. Uslijed ratnih prilika često su i sami bili mobilizirani, dok su ranije imali obvezu sudjelovanja u vojnim vježbama. Također, učitelji Fran Sert iz Bednje i Šandor Kollenz iz Vrbna bili su, ne svojom voljom, uvučeni u protumađarske demonstracije 1903. godine. Narod ih je prisilio da u njima sudjeluju jer ih narod i plaća. Učitelj Kollenz tako je čak imao zadatak

pročitati narodu sastavljenu izjavu. Bio je to pokazatelj određene neovisnosti učitelja: on je služio narodu, a ne vlasti koja početkom 20. stoljeća nije više tako omiljena narodu. Učitelji takvim izvanrednim prilikama nisu bili oduševljeni jer se njima remetila uobičajena situacija na koju su bili navikli. Pojedini su učitelji jasno izražavali svoju prohrvatsku orijentaciju i pripadnost narodu. To su bili učitelji Šime Šimić iz Višnjice, Franjo Mišinski iz Klenovnika i Franjo Perše iz Lepoglave koji se u doba stare i nove Jugoslavije sam nazivao: „hrvatski narodni učitelj u miru“. Jedna od obvezi učitelja bila je vođenje brige o školskom vrtu i cjepilnjaku.³ Trebalo ih je ograditi, gnojiti, cijepiti lozu i voćke, ali povezano s time, upućivati ljude u sadnju pogodnih kultura s obzirom na prirodne uvjete koji vladaju u kraju te preko učenika podijeliti pučanstvu cijepljene voćke i trsove.

Socijalno podrijetlo učitelja bilo je različito. Kod dvojice se navodi da im je otac bio krojač, jednome violinist, drugome zakupnik imanja. Moglo bi se zaključiti da su učitelji starije generacije dolazili iz redova obrtnika, trgovaca i nekih slobodnih zanimanja. U drugoj polovici 19. stoljeća zabilježeno je nekoliko primjera gdje su djeca učitelja postali učitelji i – učiteljice. Navest ću primjere Ferdinanda i Dragutina Šica, Josipa i Zvonimira Hegjia, Frana i Milice Sert, Đure i Mirosłave Bartolec.

Uvjeti stanovanja i rada učitelja najčešće nisu bili dobri, ponegdje čak vrlo loši. Učitelji najranije osnovanih škola u kotaru živjeli su doista teško. Stanovali su u kući vlastelina, dok je bednjanski učitelj u početku stanovao u školi; naime, imao je krevet u učionici. U vrijeme gradnje pojedinih školskih zgrada učitelj je stanovao u gospodarskoj zgradi („škednju“) ili gostionici. U više se navrata spominju požari koji su uništili svu njegovu imovinu. Nažalost, krajem 19. stoljeća pa i početkom 20. stoljeća uvjeti stanovanja i rada učitelja bili su i dalje loši. U Višnjici je u kuhinju padoo snijeg i kiša, škola nije imala ni pravog ulaza, hodnik je bio razderan. U Cvetlinu su se 1916. god. srušila ulazna vrata te skoro ubila učitelja i nekoliko učenika. Ista je škola krajem rata bila gotovo zapuštena. U Vrbnu je 1897. god. prokišnjavao krov nad učionicom i učiteljevim stanom, a 1911. god. učitelj Molk boji se „za živu glavu“ koliko je sve bilo u derutnom stanju. S obzirom na vrlo velik broj obveznika i polaznika škole, posebno su teški uvjeti bili u ivanečkoj dječjačkoj i djevojačkoj školi. Učiteljsko je osoblje stanovalo u vlažnim prostorijama, a učionice su bile male i vlažne. Konačno se 1907. god. pristupilo preuređenju učiteljeva stana i dogradnji jedne učionice. I u ostalim se školama u kotaru nastava održavala u jednoj ili najviše dvije učionice. Bolji uvjeti rada i stanovanja prisutni su bili u Maruševcu. Učiteljica je naime raspolagala s novim stanom koji se sastojao od dvije sobe, kuhinje, smočnice i male sobe za sluškinju (1860). Bilo je primjera da su učitelji svoj stambeni prostor ustupali za potrebe nastave ili kako je to bilo sa stanom učitelja u Donjoj Voći koji je ustupio stan obitelji mjernika koji su 1914. god. vršili katastarske izmjere u Gornjoj Voći.

³ Cjepilnjak je rasadnik cijepljenih voćaka (ANİĆ 1998).

Uz već ranije navedene oblike izvanškolskog djelovanja na gospodarskom, a tijekom rata posebice na humanitarnom polju, pojedini su učitelji bili vrlo aktivni sudionici društvenog života mjesta u kojem su radili. Izdvojiti ću primjere učitelja Serta u Bednji, Mišinskog u Klenovniku koji je 90-ih godina 19. stoljeća pokrenuo zbor i tamburaški sastav u Klenovniku te ga izvrsno i vodio, Valentića koji je kraće vrijeme djelovao u Kamenici a 25 godina u Ivancu. On je 1899. god. osnovao tamburaško društvo od sedam članova u Kamenici. U Ivancu je vodio tamburaški orkestar, a kao dirigent i prvi pjevački zbor pod imenom „Javor“. Bio je vrlo sposoban i cijenjen, naprednih nazora. Vodio je sve važne događaje prilikom proslava ili posjeta istaknutih osoba u Ivancu. Godine 1906. nazočio je skupštini Saveza učiteljskih društava u Zagrebu te predavanjima o novoj školskoj osnovi. Tom je prilikom nazočio i izložbi učeničkih radova te bio članom povjerenstva za ocjenu istih. Da je bio važna osoba, dokazuje činjenica da je samo njemu (ni jednom drugom učitelju u Ivancu, ni u kotaru) 1911. god. odobren dodatak za obavljanje orguljaške službe, a na prijedlog velikog župana 1915. god. trajno je bio oslobođen vojne obveze i imenovan zamjenikom pročelnika gospodarskog odbora za Ivanec i okolicu. Nekoliko je puta imao izlaganja na županijskim skupštinama. Zanimljiva je izvanškolska djelatnost učitelja Miroslava Cugšverta. Godine 1870. u Bednji je osnovao poštanski ured, a 1872. god. brzojavnu poštu u Ivancu. Probleme kojih je imao u vezi s time, opisat ću kasnije. Cugšvert je primjer učitelja koji nije bio omiljen u sredini u kojoj je djelovao (ni u Bednji, ni u Ivancu).

U ranijem su razdoblju učitelji ponajviše dolazili u sukob s pučanstvom jer su u crkvi izvodili ili slavonske pjesme ili su svirali na nov, moderan način. Pojedini učitelji u Višnjici dolazili su u sukob s učenicima starijih godišta koji su se agresivno ponašali, ali i u sukob s lokalnim pučanstvom, primjerice u Kamenici gdje je učitelj bio izboden noževima kad je pokušao posredovati u prepirci. Učitelj Kollenz vodio je dugogodišnje sudske parnice s vlastelinstvom Trakošćan radi nekog obiteljskog imanja.

Tijekom promatranog razdoblja velik je broj učitelja službovao u kotaru. Neki bi se zadržali vrlo kratko tražeći premještaj, neki bi ostajali kroz nekoliko godina, no bilo je pojedinaca koji su u nekom mjestu djelovali nekoliko desetljeća (čak i 40 godina) i u njemu ostavljali neizbrisiv trag. Oni su zaživjeli sa sredinom u kojoj su djelovali i koja danas možda ne bi ni bila takva kakva jest da nije bilo pojedinih učitelja. Bili su pokretači i nositelji kulturnoga i društvenoga života, njima se narod obraćao za mišljenje i savjete iako se učiteljima ponekad i činilo da oni nemaju za njega i potrebe škole dovoljno razumijevanja, posebice glede osiguravanja njegove egzistencije ali i uvjeta u kojima je radio. Posebno su teški uvjeti bili u udaljenim i siromašnim školama kotara Ivanec (Vrbno, Cvetlin, Donja Voća itd.). Veliko su siromaštvo ljudi proživljavali i sami učitelji, ponekad čak na rubu egzistencije i gonjeni misle o preseljenju. Usprkos pozitivnu kretanju proračuna općine Ivanec (jedina općina s pozitivnim proračunom), radilo se ipak o prevelikim troškovima

koje sama općina, a bez dodatnog opterećivanja pučanstva, nije mogla podmiriti. Učitelji su tako više bilježili nezadovoljstvo, nesređene prilike, probleme sredine u kojoj su djelovali, ali i države u kojoj su živjeli. Na pojedinim su se školama učitelji vrlo često smjenjivali pa i nisu ostavili nekoga zapaženijeg traga. Ipak, nekoliko je učitelja ostalo upamćeno, možda čak kao najvažnije i najzanimljivije osobe kraja u kojem su djelovale tijekom navedenog razdoblja. Nažalost, o njima se malo zna, a glavni su izvor podataka o njima uglavnom *Spomenice*.

Više podataka postoji samo o učitelju u Klenovniku, Franji Mišinskom (Mišinsky). Rođen je 28. rujna 1849. u Varaždinu. Otac mu je bio krojač i violinist, a u Varaždin je stigao iz Poljske što je i moguće jer je u Varaždinu tijekom 19. stoljeća djelovao krug glazbenika u kojem je bilo dosta Čeha i Poljaka. Sam je Franjo Mišinski imao svestranu glazbenu naobrazbu. Majka mu se zvala Barbara, a ne zna se njezina nacionalnost. Mišinski se uvijek izražavao kao Hrvat rimokatolik te je često naglašavao svoje domoljublje. Sačuvana je iz 1865. godine njegova molba Visokom kraljevskom namjesničkom vijeću za dodjelu stipendije kada je još pohađao I. tečaj preparandije u Zagrebu. Supruga Franje Mišinskog bila je Josipa, rođena Zeppel 27. veljače 1862. u Brucku na Leithi u Austriji. Bila je kći poznatoga bečkog i varaždinskog vrtlara Jozefa Zeppela. Od muža je bila mlađa 13 godina. Vjenčali su se 16. veljače 1879, a imali su četrnaestero djece (sva su poznata imenom), od kojih je petero umrlo u najranijoj dobi.⁴ Mišinski je 10. listopada 1867. došao na školu Klenovnik na kojoj će ostati četrdesetak godina, sve do smrti 24. srpnja 1907. godine – ne primivši svete sakramente „radi nagle smrti“ (umro je od kapi).⁵ Često su puta učitelji u seoskim sredinama dolazili u sukobe s lokalnim pučanstvom – radi zemlje, međa ili najčešće sukoba interesa. I učitelj je Mišinski tijekom 1879. god. prijavljen vlastima. Naime, školski odbornik Andro Prašnički prijavio je učitelja na podžupanijski ured da je sakupljao mlado vino i „da je križecom išao“ što je učiteljima bilo zabranjeno zakonom. Tužitelj je pritom falsificirao dva potpisa, dok je čak 16 seljaka vlastoručno potpisao križem! Kraljevski podžupanijski ured potvrdio je nevinost učitelja Mišinskog te je odbornik morao dati ostavku, a na njegovo je mjesto bio imenovan Ivan Mosler, *providnik* vlastelinstva Klenovnik. Mišinski je djelovao i kao orguljaš, zborovođa, a bavio se i uzgojem voća. Sačuvana je diploma koju je dobio na Izložbi grožđa i voća 1900. god. u Varaždinu. Mišinski se i danas smatra jednim od najzaslužnijih Klenovničana.

Prvi učitelj u školi Višnjica od 1839. godine bio je Ferdinand Šic (naslijedit će ga u istoj službi sin Dragutin). Rođen 10. prosinca 1795. u Krapini od oca Lovrenca Šica, po zanimanju krojača, i majke Ane, rođene Rožman, Ferdinand je bio vrlo glazbeno nadaren te je već kao mladić obavljao službu kantora te povremeno

⁴ PERIČIĆ, 71-75.

⁵ PERIČIĆ, 71-75.

obavljao orguljašku službu u Mariji Bistrici. Godine 1814. otišao je iz Marije Bistrice u Zajezdu gdje postaje orguljaš. Iz Zajezde se 1818. godine zajedno sa ženom preselio u Višnjicu. Sa sobom je donio i jednu bačvicu („lagvić“) koja mu je služila za sabiranje mošta u ime orguljaške plaće. Bio je izvrstan orguljaš, a čak je komponirao pjesme za orgulje. Neke od tih kompozicija bile su objavljivanje u časopisu „Sv. Cecilija“ koji je izdavao učitelj Miroslav Cugšvert. Osobito se isticala njegova kompozicija o Božiću koja je kao takozvani „Marš“ ušla u narod. Cijela je njegova obitelj bila glazbeno nadarena, pa su spomenuti „Marš“ svirali Ferdinand na violini, kći Petronila na orguljama, i sin Dragutin na bubnju, činelama i zvoncima. Ferdinand Šic pisao je i stihove na latinskom, njemačkom i hrvatskom jeziku koji su čitani u prigodnim slučajevima. Godine 1836. imenovan je bilježnikom političke općine Bednja, a otvorenjem škole 1839. godine postao je i učiteljem. Godine 1850. izabran je za namjesnog načelnika političke općine Bednja (pravi načelnik općine bio je grof Juraj Drašković), a tada se morao odreći učiteljske službe u kojoj ga je zamijenio njegov sin Dragutin. Načelničku je službu obavljao do 1860. kada se protiv njega pobunio višnjički kapelan Sajko. Sve do smrti 18. studenog 1870. uzdržavao ga je sin Dragutin. „Revnost njegova u službi opažala se, te ga narod osobito volio“. Pokopan je uz župnu crkvu u Višnjici.

Dragutin Šic rođen je 29. kolovoza 1818. u Višnjici od oca Ferdinanda i majke Jane, rođene Kratovil. Početnu školu od tri razreda završio je u Višnjici, a 1839. godine je polazio *preparandiju* u Zagrebu. No završni ispit nije položio zbog bolesti, ali je dobio dozvolu Antuna Kukuljevića Sakcinskog, vrhovnog ravnatelja škola, u Varaždinu. U početku svoga učiteljevanja pomagao je u školi, u početku bez plaće ocu Ferdinandu. Ni on nije bio po volji spomenutog kapelana Sajka koji je mjesnog nadzornika župnika Petra Rusana nagovorio da za to učiteljsko mjesto raspiše natječaj. No kako se na natječaj nitko nije javio, Dragutin Šic imenovan je 1850. godine privremenim učiteljem. Budući da se mjesni nadzornik Rusan uvjerio u kvalitetu njegova rada, 24. prosinca 1852. bio je imenovan pravim učiteljem. Iste je godine položio nastavni tečaj u Krapini i Varaždinu. Učiteljsku i orguljašku službu obavljao je do 8. rujna 1885. kada je dopisom Zemaljske vlade umirovljen. Bio je, za razliku od oca, prema djeci vrlo strog, ali to je bilo i nužno jer se uglavnom radilo o ranim adolescentima.

Čitavo je razdoblje od kraja 19. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata obilježilo na Višnjici učiteljevanje Šime Šimića, posebice njegov rad na gospodarskom polju. Pečat svog djelovanja u Cvetlinu ostavio je i prvi učitelj te škole, Josip Hegji. Rođen je 27. veljače 1842. u Varaždinu, gdje su mu se roditelji doselili iz Ugarske. U Varaždinu je završio dvije godine *realke* i dvije godine gimnazije. U Zagrebu je 1861. i 1862. god. polazio *Kraljevsku preparandiju* te je odobren za učitelja seoske škole. Učiteljem u Cvetlinu imenovan je 25. studenog 1862. godine. Sljedeće se godine oženio, a u braku mu se rodilo dvanaestero djece. Sin Zvonimir postat će 1890. god. učiteljem u Kamenici. U samom početku osnutka

škole i on je stanovao u seoskoj gostionici, a kasnije u već spomenutoj zgradi. Učitelj Hegji na školi u Cvetlinu službovao je ukupno 29 godina, a premještaj u Lepoglavu tražio je poradi velike udaljenosti crkve što mu je bilo naporno i stvaralo poteškoće. Ljudi su ga zapamtili kao dobrog učitelja i orguljaša. „Do njega nije bilo ni 10 ljudi, koji bi bili znali čitati, dapače – a to pripoviedaju i sami ljudi – da je bilo starijih, koji nisu znali ni brojiti“.⁶

Bračni par, Ferdo i Antonia Ladika isticali su se na prijelazu stoljeća u školi Maruševec. Učitelj je ostao zapamćen kao dobrotvor jer je puno učinio za školu i za lokalno stanovništvo. „Seljake je upućivao na racionalno gospodarenje“. Podučavao ih je uzgoju voća, ruža, dobivanju meda, žita i vina.

Škola u Bednji među brojnim je svojim učiteljima iznjedrila i učitelja Norberta Ježeka (na školi od 1856. do 1865.), koji je po sjećanju mještana bio „blage i krotke ćudi, vrstan učitelj – orguljaš“. Pokopan je u Bednji kraj crkve.⁷ Njegov nasljednik Miroslav Cugšvert, međutim imao je velikih problema po dolasku u Bednju. Tijekom 1872–1873. god. na kotarskom se sudu u Ivancu vodio dugotrajni sudski proces protiv Miroslava Cugšverta. Spor je čak prenesen u Zagreb i Varaždin. Učitelja su naime tužili župljani Bednje na čelu sa župnikom Vrančićem i bilježnikom Jurkovićem te su mu zamjerali što je prilikom izbora saborskih zastupnika glasovao, „bez potrebe“, za vladina kandidata i što je, baveći se poštanskim poslovima, neredovito održavao nastavu.⁸ Kotarska oblast u Ivancu stala je 20. rujna 1872. u obranu učitelja Cugšverta navodeći da je pošta u Bednji samo na korist općini te da time učitelj ujedno nije na teret općini u pogledu davanja potpore poput drugih učitelja kojima je ona bila potrebna radi premalih plaća. Osim toga, oblast navodi kako je Cugšvert najsposobniji učitelj kotara, k tomu još „bezprikornoga političkog i moralnog ponašanja“, što dokazuje i napredovanje učenika u školi, jer se već po njegovu dolasku vidi napredak u I., II. i III. razredu u odnosu na druge škole u kotaru (osim djevojačke škole u Ivancu), posebice u pisanju. Kotarska je oblast zaključila kako nema nikakvih opravdanih razloga da bi se smijenio učitelj Cugšvert i da bi mu se oduzela uprava pošte u Bednji.⁹ Dopis iz Zagreba upućen 2. studenog 1872. preko Varaždinske županije općinstvu, naložio je kotarskom sudu u Ivancu ispitivanje i pismeno očitovanje Cugšverta (te vraćanje spisa).¹⁰ Učitelj Cugšvert o svemu se vrlo detaljno i očitovao navodeći kako problemi traju od samoga njegova dolaska u Bednju i da su ga župljani čak tužili nadbiskupu. Na pritužbu župljana da djeca ne znaju ni moliti, učitelj se ograđuje jer nije on primao plaću za održavanje vjeronauka već kapelan. Nadalje, tužili su ga zbog

⁶ Zapisano 1891. godine.

⁷ Njegova je smrt zabilježena u *Napretku*, 15. IV. 1865, 8, 128.

⁸ Državni arhiv Varaždin (DAVŽ), 877, *Kotarska oblast Ivanec*, Redovni spisi 1446/1872.

⁹ DAVŽ, 877, 1446/1872.

¹⁰ DAVŽ, 877, 1440/1872.

slabog napretka učenika i to roditelji koji svoju djecu nisu slali u školu – izostajali su i do 6 mjeseci. Djeca koja su redovito dolazila u školu, ostvarila su, prema uvjetima održavanja nastave, dobar napredak, što je potvrdio i kotarski nadzornik. Učitelj se čak stavio na raspolaganje da se njegov napredak usporedi s napretkom drugih škola kotara. Što se tiče poslova u pošti, oni mu nikako nisu mogli oduzimati školsko vrijeme jer je pošta dolazila samo 4 puta tjedno u Bednju, i to samo dva puta u školski dan (utorak i subotu). Pošta je dolazila u 11,00 sati, a i bilo je malo pošte. Kako se učitelj borio za svoju egzistenciju jer je slomio nogu (1867) i nastradao u požaru (1870), dobio je dozvolu da otvori poštanski ured (dekret od 20. svibnja 1870. broj 2.581). Osim toga, da ne bi bila zakidana služba u školi, Cugšvert je 5. svibnja 1871. zamolio poštansko ravnateljstvo da kao poštansku otpравnicu uposli njegovu suprugu (broj 27). Molbi je udovoljeno 14. lipnja 1871. (broj 5.184). Tako je učitelj bio samo vlasnik pošte, a supruga „manipulirajuća otpremnica.“ Župljani su mu još prigovarali da je pokvario orgulje u crkvi sviranjem zabavnih pjesama svojim gostima. Tu je optužbu učitelj zanijekao, navodeći kako je u vrijeme kad je bio u milosti župnikove kuharice („koja je ostavila muža u Optuju i došla na farof da mržnju i razdor sije između župnika i učitelja i župljana“) ponekad svirao njoj i župniku i njihovim gostima, no kako je pao u nemilost navedene, na orguljama više nije svirao za nikakve goste, osim kada ga je posjetio prijatelj Jambreković, vrsni orguljaš u Orehovici, te ga zamolio da mu nešto odsvira na poznatim bednjanskim orguljama. Krpanje mjeheva na orguljama učitelj je dao na svoj trošak. Pritužbe da ne želi ići na sprovode objasnio je time što mu se još duguje za dosta sprovoda, što mu je time stradavala nastava, što je župnik sam ubirao plaću za sprovode i što je imao slomljenu nogu te nije mogao temeljem liječničke potvrde „po ovdašnjih strminah na konju jašečega svećenika pratiti.“ Zbog toga mu je Duhovni stol nadbiskupije 26. svibnja 1871. dozvolio da smije imati pomoćnog učitelja (broj 168). Jedino što je priznao kao grešku bilo je to da je zbog izbora saborskih zastupnika nastavu održao drugog dana (kada je bio praznik) i to što je glasovao za vladina kandidata.¹¹ Cugšvert 1874. god. odlazi u Ivanec, no i tamo ostaje kratko jer ga ljudi nisu voljeli. Očito je kao jaka ličnost, izgrađenih stavova – ne želeći nikome, posebno ne mjesnim župnicima, povlađivati – nastojao zadržati određenu autonomiju svog poziva te kao takav nije bio po volji ni crkvenoj vlasti ali ni vrlo tradicionalnom i konzervativnom narodu koji se opirao bilo kakvim novotarijama.

Omiljeni učitelj u Bednji bio je Fran Sert, prvi pisac *Spomenice* koju je, osim što ju je detaljno vodio, na poseban način i oslikao, prikazujući na crtežima najčešće motive Bednje s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Pisao je i o najranijoj povijesti škole u Bednji. Rođen je 8. kolovoza 1863. u mjestu Črešnovci kod Gornje Radgone u Sloveniji. Pučku je školu završio u Gornjoj Radgoni, njemačku

¹¹ DAVŽ, 877, 1827/1872.

građansku školu u Radgoni, a učiteljsku školu u Zagrebu gdje je 19. srpnja 1884. bio osposobljen za učitelja nižih pučkih škola. Učiteljem u Jesenju postao je 1. veljače 1885. i tu ostaje do kraja listopada 1889. kada je otpisom Zemaljske vlade 28. rujna 1889. (broj 10.269) premještan u Bednju. U Bednji je 1. studenog 1889. započeo sa službovanjem koje je trajalo pune 32 godine i 10 mjeseci. Dekretom Pokrajinske uprave, odjeljenja za prosvjetu i vjere u Hrvatskoj i Slavoniji 3. srpnja 1922. (broj 26.332), Franjo Sert bio je umirovljen.

Školi u Vrbnu pečat su dali učitelji Šandor Kollenz i Ljudevit Molk. Nezaboravno je djelovanje Franje Peršea u Lepoglavi. Isticao se radom temeljenim na praktičnoj, zornoj i terenskoj nastavi. Praktičnu je nastavu provodio ponajviše u gospodarstvu, a zornost u približavanju različitih znanstvenih spoznaja i poučavanju povijesti i geografije. Uveo je neke novine u školi usmjerene na odgoj učenika i na suradnju s roditeljima o kojima se općenito vrlo malo zna. Smatram da je bio među prvim učiteljima u Hrvatskoj koji je uvelike prakticirao jednodnevnu i višednevnu (četverodnevni školski izlet u Zagreb) terensku nastavu. Brigu za lokalno pučanstvo pokazao je i time što je ljudima tražio posao u Dugoj Resi, pretpostavljam u tekstilnoj industriji, ali i sezonske poslove uglavnom u Slavoniji.

Spomenice navode da su učitelji najčešće živjeli u bračnoj zajednici, često s velikim brojem djece. Josip Hegji imao je dvanaestero djece, no rekorder je svakako učitelj Mišinski s četrnaestero djece. Uvjeti života tako mnogobrojnih obitelji kada je, primjerice, voda bila udaljena od škole 45 minuta i više, bili su teški. Zabilježen je, međutim, slučaj da je učitelj Stjepan Cvetko živio sam s dva sina jer je bio razveden od supruge (1910/1911. god.). Bio je to rijedak primjer rastave braka u to vrijeme.

Na kraju, spomenut ću položaj učiteljica i učiteljevih supruga. Dječaćka škola u Ivancu putem natječaja izričito je tražila upošljavanje učiteljica i tek je tijekom ratnih godina popustila u tom zahtjevu. Učiteljice nisu brojem bile izjednačene sa svojim kolegama iako je njihov broj u učiteljstvu kotara zamjetan. Krajem 19. stoljeća opaža se da su učiteljice potjecale iz redova domaćih prosvjetnih djelatnika (Miroslava Bartolec, Milica Sert). Uočava se također pojava da su na školama radili bračni parovi, primjerice, Ladika u Maruševcu, Ivezić na Voći, Burić u Cvetlinu, Jurmić u Klenovniku, a stječe se dojam da je to bilo i poželjno. Supruge učitelja pomagale su im oko održavanja škole, ali i u održavanju pojedinih tečajeva, posebice za nepismene i djevojčice. Marija Ivezić, žena učitelja u Donjoj Voći, čak je počela izvoditi nastavu u novootvorenoj školi u Gornjoj Voći jer se nitko nije javljao na natječaj (tri mjeseca).

Osim siromaštva, učiteljstvo su često pogađale i bolesti od kojih su mnogi i umirali. *Spomenice* navode narušeno zdravlje učitelja, tjelesnu iznemoglost, „otrovanje krvi“, tj. sepsu i najviše sušicu (tuberkulozu) kao bolesti učitelja. Čitajući *Spomenice* kotara Ivanec, stječe se dojam da su sušicom najviše bile izložene učiteljice, dok su učitelji u ratnim godinama više bili pogođeni sudjelovanjem

i stradavanjem na fronti i teškim posljedicama po zdravlje (ako bi ostali živi). Primjer su učitelji Nikola Pintarić i Vilim Puljko.

Svaki je učitelj na svoj način bio lučonoša znanja, nositelj obrazovanosti nekoga naroda, njegove homogenizacije i uključivanja u širu zajednicu hrvatskoga društva. Broj učitelja i njihov materijalni položaj bio je jedan od ključnih pokazatelja učinkovitosti Mažuranićeve reforme pučkog školstva koja je u lokalnim ivanečkim prilikama, uslijed slabe ekonomske osnove, ostala vrlo konzervativna, ne slijedeći u potpunosti naznačene tokove prisutne u Bansknoj Hrvatskoj.

Bibliografija

Izvori

Neobjavljeni

- Arhiv OŠ Bednja
Spomenica za nižu pučku školu u Bednji
- Arhiv OŠ Donja Voća
Spomenica Obće pučke učione na Voči
- Arhiv OŠ Ivanec
Contractus, kopija originala
Spomenica djevojačke škole u Ivancu
Spomenica ivanečke dječjačke škole
Spomenica škole u Kuljevčici
- Arhiv OŠ Kamenica
Spomenica Obće pučke škole u Kamenici
- Arhiv OŠ Klenovnik
Spomenica Obće pučke škole Klenovničke
- Arhiv OŠ Lepoglava
Pisma Franje Perše, rukopis
Povijest lepoglavske škole, rukopis
Spomenica škole u Lepoglavi
- Arhiv OŠ Maruševec
Školska Spomenica Maruševec
- Arhiv OŠ Višnjica
Spomenica za nižu pučku školu u Višnjici
- Arhiv PŠ Gornja Voća
Spomenica pučke škole Gornja Voća
- Arhiv PŠ Cvetlin
Spomenica za nižu pučku školu u Cvetlinu
- Arhiv PŠ Vrbno
Spomenica za nižu pučku školu u Vrbnu
- Arhiv župe Donja Voća
Spomenica župe Donja Voća

Državni arhiv Varaždin (DAVŽ)
Kotarska oblast Ivanec, redovni spisi
 Hrvatski državni arhiv (HDA)
Zemaljska vlada. Odjel za bogoštovlje i nastavu.

Objavljeni

ANDROIĆ, Mirko – JURIČAN, Rudolf (1967), *Prilozi građi za historiju školstva općine Ivanec*, rukopis u DAVŽ.
 CUVAJ, Antun (1910–1913), *Građa za povijest školstva*, I-IX, Zagreb.
Izvešće upravnog odbora i kr. podžupana županije Varaždinske ob urednom djelovanju pomenutoga odbora. kr. županijske i područnih joj Kotarskih oblasti (1900–1908), Varaždin.
 Promjene u učiteljstvu, *Napredak*, 8 (1865), 15. travnja 1865.

Literatura

BELOŠEVIĆ, Stjepan (1926), *Županija varaždinska i slobodni grad Varaždin*, Zagreb.
 FRANKOVIĆ, Dragutin (1958), *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, Zagreb.
 GROSS, Mirjana (1986), *Počeci moderne Hrvatske*, Zagreb.
 JANKOVIĆ, Julije (1898), *Pabirci po poviesti županije varaždinske*, Varaždin.
 KRAŠ, Marijan (1996), *Prilozi povijesti Ivanca do 1940. godine*, Varaždin.
 PAVLIČEVIĆ, Dragutin (1983), Seljački nemiri u Varaždinskoj županiji u drugoj polovici 19. stoljeća, *Varaždinski zbornik*, 251-261.
 PERIČIĆ, Denis, Klenovnički učitelj Franjo Mišinski, *Zbornik Klenovnik 750 godina*, 71-75.
 SZABO, Gjuro (1935), *Hrvatsko zagorje*, Zagreb.
 VODOPIVEC, Vladimir, *Škola Kuljevića*, (Arhiv OŠ Ivanec, rukopis).

Die Lehrerschaft des Bezirks Ivanec von der Mitte des XIX. Jahrhunderts bis 1918

Die Autorin stellt die Position der Dorflehrer und Dorflehrerinnen im Bezirk Ivanec von der Mitte des XIX. Jahrhunderts bis 1918 dar. Sie analysiert und zeigt ihre regionale und soziale Herkunft, Ausbildung, materielle Position, erziehende, ausbildende und viele zusätzliche schulische und außerschulische Tätigkeiten, Wohn- und Arbeitsbedingungen, Ehestand, Zahl der Kinder, Krankheitsanfälligkeit, Kriegsumstände, Konflikte mit der örtlichen Bevölkerung, persönliche Zufriedenheiten und Enttäuschungen mit der Arbeit, die sie geleistet haben, womit

Sie den Einblick in die Wirkungen der Mažuranić's Reform des Grundschulwesens auf dem örtlichen Gebiet ermöglicht.

Ključne riječi: učitelji, kotar Ivanec, Banska Hrvatska, pučko školstvo.

Schlusswörter: die Lehrer, der Bezirk Ivanec, Banskraft Kroatien, das Volksschulwesen.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 40

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

 FF press

ZAGREB 2008.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 40

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Miljenko Jurković

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura i korektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u prosincu 2008. godine

Naklada

400 primjeraka

